

Asia: VN/1347/2021

Oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö 6.5.2022 (VN/1347/2021)

Lausunto oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietinnöstä

Aluksi

1. Oikeusministeriö on pyytänyt korkeimmalta oikeudelta lausuntoa oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietinnöstä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:21). Korkein oikeus on käsitellyt asiaa täysistunnossa ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Yleistä

2. Oikeusministeriön asettaman työryhmän taustalla on hallitusohjelman tavoite oikeusturvan saatavuudesta asianosaisen taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Eräinä keinoina tavoitteen saavuttamiseksi on hallitusohjelmassa mainittu oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteiden selvittäminen muun muassa kuluriskin alentamiseksi.

3. Oikeudenkäyntikulutyöryhmän työskentelyä on edeltänyt oikeusministeriössä keväällä 2021 laadittu arviomuistio, jossa selvitettiin oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteita ja esitettiin keinoja kuluriskin alentamiseksi riita-asioissa (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita

2021:16). Korkein oikeus on antanut arviomuistiosta lausunnon 16.6.2021 (KKO-HD/179/2021). Korkein oikeus totesi lausunnossaan, että arviomuistiossa oli esitelty varsin kattavasti oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteet, kuvattu nykyisen kulukorvaussäätelyn taustaa, arvioitu nykytilannetta ja siihen johtaneita seikkoja, sekä esitetty kansainvälistä vertailua oikeudenkäyntikuluja koskevasta sääntelystä. Korkein oikeus totesi, että arviomuistio antoi hyvän pohjan sen arvioimiselle, millä tavoin riita-asioiden oikeudenkäyntikuluja koskevaa lainsäädäntöä olisi syytä ryhtyä kehittämään. Korkein oikeus katsoi, että oikeudenkäyntikuluriskin pitkään jatkunut kasvu ja sen vaikutukset prosessikynnyksen kohoamiseen edellyttivät lainsäätäjältä viipymättä tehokkaita lainsäädännöllisiä toimenpiteitä asiantilan korjaamiseksi.

4. Arviomuistiossa esiteltiin 21 keinoa, joilla voitaisiin hillitä oikeudenkäyntikulujen kasvua tai vähentää oikeudenkäyntikuluriskiä riita-asioissa. Oikeudenkäyntikulutyöryhmän asettamispäätöksessä työryhmän tehtävä rajattiin kuitenkin vain kahteen arviomuistiossa esitettyyn keinoon. Työryhmän tuli arvioida kuinka oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää tulisi muuttaa, jotta asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin kohtuuttomuustilanteissa viran puolesta nykyistä useammin. Lisäksi työryhmä sai tehtäväkseen arvioida, tulisiko säätää siitä, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi ennen oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen arvio asiassa mahdollisesti aiheutuvista oikeudenkäyntikuluista.

5. Asettamispäätöksen rajauksen vuoksi työryhmän mietintö oikeudenkäyntikulujen tason vähentämisestä on toimenpiteiltään hyvin suppea. Mietinnössä ehdotetut toimenpiteet näyttäytyvät varsin vaatimattomilta ongelman vakavuuteen ja laajuuteen nähden. Korkein oikeus korostaa, että riita-asioiden kasvanut oikeudenkäyntikuluriski ei ole ongelma yksinomaan hävinneen asianosaisen näkökulmasta. Prosessikynnyksen nouseminen sen seurauksena on myös yhteiskunnallisesti merkittävä kysymys. Tuomioistuinlaitoksen ja koko oikeusvaltion legitimitetti on vaarassa rapautua, jos asianosaiset eivät enää uskalla tai kykene hakemaan oikeussuojaa tuomioistuimelta. Tämä on omiaan heikentämään luottamusta koko tuomioistuinlaitokseen. Myös edellytykset aineellisen oikeuden ja oikeusjärjestelmän kehittymiseen heikkenevät, kun tuomioistuimilla on aiempaa vähemmän mahdollisuuksia antaa ratkaisuja epäselvistä oikeuskysymyksistä, viime kädessä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä.

6. Korkein oikeus pitääkin tärkeänä, että lainsäätävä selvittää ja edistää selvästi työryhmän mietinnössä esitettyä laajemmin niitä toimia, joilla pystyttäisiin toisaalta vaikuttamaan oikeudenkäynnistä aiheutuvien kustannusten kasvuun ja toisaalta tukemaan oikeudenkäynnin asianosaisten taloudellisia mahdollisuuksia vastata oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Nyt esitetyt muutokset ovat tässä suhteessa selvästi riittämättömiä. Keskeisten selvityksen kohteeksi otettavien keinojen osalta Korkein oikeus viittaa 16.6.2021 oikeusministeriölle antamassaan lausunnossa esitettyyn.

Ehdotus oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamiseksi

7. Työryhmä ehdottaa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää muutettavaksi siten, että täysimääräisen oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuullistaminen viran puolesta olisi mahdollista nykyistä lievemmin edellytyksin. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen tulisi alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut olisi oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys huomioon ottaen kokonaisuutena arvioiden kohtuutonta. Hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen viran puolesta ei enää edellyttäisi täysimääräisen korvausvelvollisuuden kohtuuttomuuden olevan ilmeistä.

8. Korkein oikeus pitää täyden korvauksen periaatteen lieventämistä ehdotetussa muodossa kohtuuttoman oikeudenkäyntikuluriskin rajoittamiseksi perusteltuna, vaikka se merkitseekin sitä, ettei riita-asian voittanut asianosainen saa aina täyttä korvausta omista kustannuksistaan. Kohtuuttomien oikeudenkäyntikulujen vaikutukset eivät ulotu pelkästään kysymyksessä olevan riita-asian asianosaisiin, vaan ne heijastuvat oikeudenhoitoon kokonaisuudessaan. Tuomioistuimella tulee olla oikeus ja myös velvollisuus viran puolesta estää yksittäistapauksessa kohtuuttomat oikeudenkäyntikuluratkaisut oikeudenkäynneissä.

9. Ehdotuksen mukaan oikeudenkäyntikuluratkaisun kohtuullisuutta tulisi yksittäistapauksessa harkita kokonaisuutena kaikkien säännöksestä ilmenevien arviointiperusteiden näkökulmasta. Kohtuullistaminen olisi sitä perustellumpaa, mitä useampi pykälässä mainittu tekijä puhuisi sen puolesta. Ei kuitenkaan edellytettäisi, että niistä jokainen puoltaisi kohtuullistamista. Riittävää olisi, että yhden tai useamman kohtuullistamista puoltavan tekijän painoarvo olisi kokonaisarviointissa kohtuullistamista vastaan puhuvien arviointiperusteiden painoarvoa suurempi. Tämä tarkoittaisi muun ohella sitä, että maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää voitaisiin alentaa myös asianosaisten ollessa tasavertaisia.

10. Korkein oikeus katsoo, että kohtuullistamisarviointin sitominen säännöksessä nimenomaisesti mainittuihin arviointikriteereihin tukee sitä, että harkinnassa tulee huomioon otetuksi myös voittaneen asianosaisen asema, jolloin lopputulos ei muodostu kohtuuttomaksi myöskään voittaneen asianosaisen näkökulmasta. Ehdotuksen mukaan maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää tulisi alentaa vain siinä määrin kuin se olisi tarpeen kohtuuttomuuden poistamiseksi. Täyden korvauksen periaatteesta poikkeamisen ei tällöin voida katsoa loukkaavan myöskään voittaneen asianosaisen perustuslaillisia tai kansainvälisiin sopimuksiin perustuvia oikeuksia.

Ehdotus oikeudenkäyntikuluarvion antamisesta

11. Työryhmä ehdottaa lisäksi säädettäväksi siitä, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tulisi ennen muun kuin niin sanotun summaarisen riita-asian oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen kirjallinen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä kärjäoikeudessa, jos

päämies on yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Oikeudenkäyntiasiamiehellä ja -avustajalla olisi samanlainen velvollisuus myös ennen asian käsittelyä muutoksenhakutuomioistuimessa. Arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä ei sitoisi oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa. Arvio tulisi kuitenkin päivittää kirjallisesti, jos oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä vaikuttaisi ylittävän olennaisesti tai jos se olisi muuten perusteltua.

12. Korkein oikeus toteaa, että asianosaisten tietoisuuden lisääminen oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista on kannatettavaa sekä yleisesti että kussakin yksittäisessä tapauksessa. Jo tällä hetkellä Suomen Asianajajaliiton palkkio-ohje edellyttää, että asianajajan on asiakkaan pyynnöstä ilmoitettava tehtävää vastaanottaessa palkkioperusteensa ja laskutuskäytäntönsä sekä arvioitava käytettävissään olevilla tiedoillaan tehtävän hoitamisesta veloittettava palkkio. Vaikka kuluarviot ovatkin asian alkuvaiheessa väistämättä varsin karkeita, niiden voidaan arvioida parantavan asiakkaan mahdollisuutta ennakoida oikeudenkäyntikuluriskin määrää ja harkita sitä, miten hän haluaa asiaansa ajettavan. Asianajajaliiton palkkio-ohje koskee vain asianajajia ja edellyttää asiakkaan pyyntöä. Korkein oikeus katsoo, että asiakkaalle annettavan kustannusarvion käytön laajentaminen pakolliseksi ja myös luvan saaneisiin oikeudenkäyntiavustajiin yhdessä hinnoittelun läpinäkyvyyden lisäämisen kanssa on perusteltua erityisesti kuluttajille tarjottavien asianajopalveluiden yhteydessä.

13. Ehdotuksen mukaan lakisääteinen velvollisuus oikeudenkäyntikuluarvion antamiseen rajoittuisi ainoastaan laajoihin riita-asioihin. Korkein oikeus pitää tätä perusteltuna ottaen huomioon, että oikeudenkäyntikulut ovat laajoissa riita-asioissa tyypillisesti suuremmat kuin muissa asiaryhmissä. Kuten mietinnössä on todettu, riita-asioissa asianosaisten määräämisvalta ja siten mahdollisuus tehdä itsenäisesti oikeudenkäyntiä koskevia ratkaisuja on myös laajempi kuin muissa asiaryhmissä.

Korkein oikeus

Juha Häyhä

Oikeusneuvos

Karri Tolttila

Hallinnollinen lakimies

Esittely täysistunnossa 21.6.2022

Läsnä

Oikeusneuvokset Häyhä, Sippo, Koponen, Kantor, Huovila, Antila, Hirvelä, Ilveskero, Mäkelä, Tammi-Salminen, Tapani, Ojala, Guimaraes-Purokoski ja Turpeinen.

Norrman Wilhelm
Korkein oikeus